

Ο ΚΑΡΛ ΜΑΡΞ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ (του Θανάση Μπαντέ)

Η κεφαλαιοκρατική ανάπτυξη βασίζεται στην ταχύτητα. Γρήγορη παραγωγή, γρήγορη πώληση, γρήγορη επαναγορά πρώτων υλών, γρήγορες συμφωνίες, γρήγορες εξοφλήσεις, γρήγορες μεταφορές προϊόντων. Όσο περισσότερο αναπτυγμένος είναι ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής, τόσο πιο ξέφρενοι οι ρυθμοί του. Φυσικά, η κινητήριος δύναμη των πάντων είναι το χρήμα. Το χρήμα είναι ο διαμεσολαβητικός κρίκος όλων των συμφωνιών (και ο αυτοσκοπός όλων των εμπλεκόμενων). Το χρήμα

συνδέει τον παραγωγό πρώτων υλών – βιομήχανο ή όχι – με το βιομήχανο παραγωγό προϊόντος που εκμεταλλεύεται τις πρώτες ύλες, τον χονδρέμπορο διακινητή του προϊόντος και τους λοιπούς εμπόρους της λιανικής. Κάθε μέρα στασιμότητας, είναι μέρα χασούρας. Το χρήμα πρέπει να ρέει και να επαναρέει όσο το δυνατό γρηγορότερα, γιατί αυτή ακριβώς η ταχύτητα της κίνησης του χρήματος, δεν είναι παρά η ταχύτητα της δουλειάς, δηλαδή η ταχύτητα – κι ως εκ τούτου η ποσότητα – του κέρδους.

Αυτή ακριβώς είναι η κύκλιση του κεφαλαίου που οφείλει να αλλάζει μορφές κι από χρηματικό κεφάλαιο να γίνεται παραγωγικό κεφάλαιο (με την αγορά πρώτων υλών, μηχανημάτων, εργασίας κτλ.) κι από παραγωγικό κεφάλαιο (να γίνεται) εμπορευματικό κεφάλαιο και με την πώληση του εμπορεύματος να επαναμετατρέπεται σε χρηματικό κεφάλαιο για να ξαναρχίσει τον

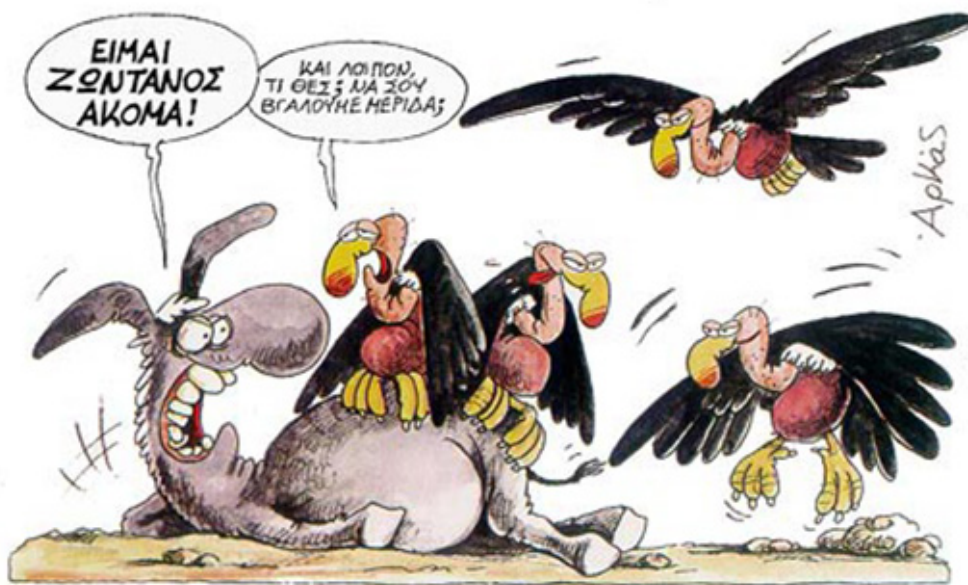
κύκλο (αν είναι δυνατό διευρυμένο, δηλαδή με περισσότερο χρηματικό κεφάλαιο που θα φέρει μεγαλύτερη μάζα εμπορευμάτων και φυσικά μεγαλύτερα κέρδη). Το διατεθειμένο κεφάλαιο, κάθε επιχειρηματίας που το κατέχει, πρέπει να το εκμεταλλεύεται στο έπακρο, αφού αναξιοποίητο κεφάλαιο είναι αναξιοποίητα κέρδη. Κάθε υγιής επιχείρηση οφείλει να διευρύνει το κεφάλαιό της, γιατί μόνο έτσι μεγιστοποιεί τον κερδοφόρο ορίζοντα των δραστηριοτήτων της. Κι αν ο ασφαλής τρόπος διεύρυνσης του κεφαλαίου είναι η αναμονή της ολοκλήρωσης της κύκλισης, όπου θα επανατοποθετηθεί το αρχικό κεφάλαιο συν ένα μέρος του κέρδους (ή ίσως και όλο, αν ο κεφαλαιοκράτης έχει απόθεμα για τις προσωπικές του ανάγκες) οι ξέφρενοι καπιταλιστικοί ρυθμοί με τις διαρκείς ευκαιρίες για πωλήσεις και κέρδη μέσα στις αγορές, κάνουν την αναμονή ασύμφορη, καθώς ο χρονικός περιορισμός μόνο ως περιορισμός κερδών μπορεί να μεταφραστεί. Υπό αυτούς τους όρους καθίσταται απολύτως σαφές ότι το κεφάλαιο οφείλει διαρκώς να αναζητά νέο κεφάλαιο όσο το δυνατό πιο άμεσα, για όσο το δυνατό αμεσότερη διεύρυνση της κύκλισης, δηλαδή του συνόλου των φάσεων της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής. Εξάλλου η υπερσυσσώρευση κεφαλαίου λειτουργεί πιο επιθετικά απέναντι στους ανταγωνιστές, αφού η μαζικότερη παραγωγή μειώνει το κόστος (και από την μαζικότερη, άρα φθηνότερη αγορά πρώτων υλών, και από την χρήση προηγμένης τεχνολογίας, και από τους μεγάλους χώρους που μειώνουν τα λειτουργικά έξοδα κτλ. κτλ.) και κατ' επέκταση την τελική τιμή του προϊόντος. (Η μετατροπή του ατομικού κεφαλαιοκράτη σε εταιρία ήταν ο μονόδρομος της συνεργασίας κεφαλαιοκρατών για μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα). Κάθε εταιρία που θέλει να επιβιώσει, οφείλει να μεριμνήσει για τη διεύρυνση των κεφαλαίων της. Μοιραία απευθύνεται σε χρηματοδότες. Απευθύνεται στις τράπεζες, αλλά και σε όλους τους ιδιώτες που μπορεί να έχουν αποταμιευμένο χρήμα.

Οι ατομικοί ιδιώτες συμβάλλουν στη συσσώρευση και αξιοποίηση των εταιρικών κεφαλαίων αγοράζοντας μετοχές. Η μετοχή έχει τιμή αγοράς και τιμή πώλησης. Η αμεσότητα της επαναμετατροπής της σε χρήμα την κάνει δελεαστική στον αγοραστή και αλλοιώνει

τον αληθινό της χαρακτήρα. Το χρήμα που καταθέτει ο αγοραστής αποτελεί συμπληρωματικό κεφάλαιο για την εταιρία που πούλησε τη μετοχή, αφού με αυτό το χρήμα μπορεί να προβεί σε νέες κερδοφόρες επενδύσεις. Ο αγοραστής έχει εμπιστοσύνη στις κινήσεις της εταιρίας. Η εμπιστοσύνη αυτή είναι η Πίστη. Όμως η μετοχή, αν και λειτουργεί ως άμεση πηγή κεφαλαίου για την εταιρεία που την εκδίδει, για τον αγοραστή δεν είναι παρά χρηματική προσδοκία, αφού επί της ουσίας λειτουργεί αποκλειστικά ως ποσοστό επί των μελλοντικών κερδών. Η δυνατότητα της άμεσης πώλησης κι επαναμετατροπής της σε χρήμα από τον αγοραστή δίνει την ψευδαίσθηση του χρήματος που για λίγο άλλαξε μορφή. Όμως «η μετοχή δεν είναι παρά τίτλος ιδιοκτησίας με δόσεις, πάνω στην υπεραξία που θα πραγματοποιήσει αυτό το κεφάλαιο. Μπορεί ο Α να πουλήσει τον τίτλο αυτό στον Β, και ο Β στον Γ. Οι συναλλαγές αυτές δεν αλλάζουν καθόλου τη φύση του πράγματος. Ο Α ή ο Β έχουν μετατρέψει στην περίπτωση αυτή τον τίτλο τους σε κεφάλαιο, ενώ ο Γ έχει μετατρέψει το κεφάλαιό του σε έναν απλό τίτλο ιδιοκτησίας στην αναμενόμενη να παραχθεί από το μετοχικό κεφάλαιο υπεραξία. Η αυτοτελής κίνηση της αξίας αυτών των τίτλων ιδιοκτησίας, όχι μόνο των κρατικών χρεογράφων, αλλά και των μετοχών ενισχύει την επίφαση ότι αποτελούν πραγματικό κεφάλαιο, δίπλα σε εκείνο το κεφάλαιο και σε εκείνη την απαίτηση, τίτλοι των οποίων μπορεί να είναι. Γίνονται δηλαδή εμπορεύματα, που η τιμή τους έχει δική της ιδιόμορφη κίνηση και δικό της ιδιόμορφο τρόπο καθορισμού». (σελ. 589 – 590). Ο αγοραστής της μετοχής δεν έχει παρά να ελπίζει ότι θα αυξηθεί η δύναμη της μετοχής που αγόρασε, δηλαδή η αύξηση των κερδών από την παραγμένη υπεραξία της εταιρίας.

Με άλλα λόγια καμία μετοχή δεν μπορεί να παράγει αξία. Το μόνο που παράγει αξία είναι η εκμετάλλευση της εργασίας που αντικατοπτρίζεται μέσα στην αξία της μετοχής ή – για να το πούμε απλά – ο κάτοχος της μετοχής ελπίζει στην εντατικοποίηση της εργασίας που καθρεφτίζεται στη μετοχή, διαδικασία που – επί της ουσίας – ούτε μπορεί να γνωρίζει, ούτε να ελέγξει, πόσο μάλλον να συμμετέχει. Όμως η κατάθεση χρημάτων σε μια

διαδικασία που δεν είναι απολύτως προσβάσιμη – για να μην πούμε εντελώς απρόσβατη – μόνο ως ποντάρισμα μπορεί να νοηματοδοτηθεί. Αυτό που μετατρέπει το ποντάρισμα σε συνειδητή οικονομική πράξη είναι η κατοχή της πληροφορίας για την πορεία των εργασιών. Αν αναλογιστούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μικροεπενδυτών του χρηματιστηρίου είναι παντελώς απληροφόρητοι, πέρα από μισόλογα ειδικών αμφιβόλου ποιότητας, αντιλαμβανόμαστε ότι βρισκόμαστε μπροστά σε ολοκάθαρο τζόγο και μάλιστα με σημαδεμένα χαρτιά, αφού οι γνώστες – κάτοχοι της πληροφορίας θα κάνουν τα σωστά πονταρίσματα και θα σηκώνουν την κάσα. Το ελληνικό χρηματιστήριο είναι ένα από τα κλασικότερα παραδείγματα. Στην αρχή όλα πήγαιναν ρολόι, κάποιος βγάλανε κάποια λεφτά, ο άμαθος κόσμος μυρίστηκε εύκολο χρήμα και τελικά έχασε τις οικονομίες του από τα μεγαλοαρπακτικά που караδοκούσαν. Μιλάμε για τον ίδιο μηχανισμό του παπατζή, που αφήνει αρχικά το θύμα να κερδίζει και το αποτρελαίνει με τους αβανταδόρους για να το γδύσει στο τέλος που αρχίζουν τα χοντρά πονταρίσματα. Φυσικά, υπάρχει και η ευθύνη του θύματος που τιμωρείται με το χάσιμο των χρημάτων του. Πουθενά όμως δεν ειπώθηκε τίποτε για την ευθύνη του παπατζή που πήρε τα λεφτά κι έφυγε σαν κύριος. (Τουλάχιστον στην Ελλάδα). «Οι μετοχές σιδηροδρομικών, μεταλλευτικών και ναυτηλιακών εταιριών αντιπροσωπεύουν πραγματικό κεφάλαιο, συγκεκριμένα το κεφάλαιο που επενδύθηκε και λειτουργεί σ' αυτές τις επιχειρήσεις ή το χρηματικό ποσό που έχει προκαταβληθεί από τους μετόχους για να δαπανηθεί σαν κεφάλαιο σ' αυτές τις επιχειρήσεις. Οπότε δεν αποκλείεται καθόλου να αποτελεί επίσης καθαρή αγυρτεία». (σελ. 589). Οι μετοχικές φούσκες αφορούν μια δήθεν εταιρία, με δήθεν κεφάλαια, δήθεν γραφεία κτλ, που σε ελάχιστο χρόνο εξαφανίζεται μετατρέποντας τις μετοχές σε κουρελόχαρτα. Φυσικά, κάποιος πήρε τα λεφτά των επενδυτών – κορόιδων. Ακούστηκαν φήμες ότι στην Ελλάδα υπήρξαν περιπτώσεις που βάζανε δυο γραφεία σε μια αποθήκη και το παίζανε εταιρία. Το μόνο σίγουρο είναι ότι η ασύδοτη ατιμωρησία μόνο θράσος μπορεί να γεννήσει.

Σκίτσο του Αρκά

Όμως, πέρα από τις πωλήσεις μετοχών, επιπλέον κεφάλαιο εξασφαλίζεται από τις πιστώσεις μέσω συναλλαγματικών και από τα τραπεζικά δάνεια. Με δεδομένο ότι αχρησιμοποίητο κεφάλαιο ισούται με ανεκμετάλλευτη κερδοφορία, καθίσταται σαφές ότι η τράπεζα, που κατέχει τον κοινωνικό πλούτο, θα ήταν αφελής αν άφηνε αναξιοποίητα τα κεφάλαιά της. Φυσικά παραχωρεί δάνεια έναντι τόκου σε κεφαλαιοκράτες επιχειρηματίες, που υπόσχονται την αποπληρωμή τους συν τον τόκο. Η ταχύτητα της παραγωγής και της διακίνησης των προϊόντων οδηγεί το πιστωτικό σύστημα στα όριά του και δημιουργεί όλες τις προϋποθέσεις για την εμφάνιση των κερδοσκόπων διαμεσολαβητών του χρήματος. Ο Μαρξ αναφέρει τους λεγόμενους bill – brokers (μεσίτες συναλλαγματικών) που αξιοποιώντας κάποιο προσωπικό κεφάλαιο λειτουργούσαν παραπλεύρως των τραπεζών ως διευκολυντές της ρευστότητας. Οι μεσίτες συναλλαγματικών εξαργύρωναν συναλλαγματικές βιομηχάνων ή εμπόρων που είχαν ανάγκη για άμεσο χρήμα – παίρνοντας φυσικά μεγαλύτερο επιτόκιο – και μετά τις εξαργύρωναν στην τράπεζα κερδίζοντας τη διαφορά. Η τράπεζα έδειχνε μεγαλύτερη Πίστη στον επιχειρηματία μεσίτη συναλλαγματικών απ' ότι σε συγκεκριμένους επίφοβους κεφαλαιοκράτες. Θα λέγαμε ότι οι μεσίτες συναλλαγματικών μεσολαβούσαν για την παραχώρηση συναλλαγματικών υψηλότερου ρίσκου: «Δίνοντας ο τραπεζίτης προκαταβολές έναντι συναλλαγματικών που τις είχε προεξοφλήσει

ήδη μια φορά ο bill – broker στην πράξη τις αναπροεξοφλεί ακόμα μια φορά..... Και να που οδηγεί αυτό: “Έχουν δημιουργηθεί εκτεταμένες πλασματικές πιστώσεις με την προεξόφληση συναλλαγματικών ευκολίας και με πιστώσεις εν λευκώ, πράγμα που έχει διευκολυνθεί πολύ με τη μέθοδο των επαρχιακών μετοχικών τραπεζών που προεξοφλούν τέτοιες συναλλαγματικές και που τις έδωσαν σε μεσίτες για προεξόφληση στην αγορά του Λονδίνου, και μάλιστα με βάση μόνο την Πίστη της τράπεζας, χωρίς να παίρνεται υπόψη η υπόλοιπη ποιότητα των συναλλαγματικών”». (Τα λόγια αυτά ειπώθηκαν το 1857 από τον Ουέγκελιν, διοικητή της τράπεζας της Αγγλίας). (σελ. 626). Η ασυδοσία των πιστώσεων σταδιακά φέρνει και ασυδοσία στις επενδύσεις, αφού οι επενδυτές δεν διακινδυνεύουν δικό τους, αλλά δανεικό χρήμα.

Ο Μαρξ παραθέτει απόσπασμα από την “Economist”: «Το σύστημα αυτό μάλιστα έχει τόσο επεκταθεί σήμερα, που στην Λόμπαρντ – στρήτ έχουν αναληφθεί μεγάλα ποσά με συναλλαγματικές που τραβήχτηκαν έναντι αθέριστης ακόμα σοδειάς μακρινών αποικιών. Η συνέπεια αυτών των ευκολιών ήταν ότι οι έμποροι – εισαγωγείς διεύρυναν τις δουλειές τους στο εξωτερικό και το κυμαινόμενο κεφάλαιό τους, με το οποίο διεξήγαγαν ως τώρα τις δουλειές τους, το δέσανε στην πιο απορριπτέα από όλες τις επενδύσεις, σε αποικιακές φυτείες, στις οποίες δεν μπορούσαν να ασκούν παρά ένα μικρό ή και απολύτως κανένα έλεγχο» (σελ. 627) και σχολιάζει: «Αυτό είναι το “ωραίο” αλληλομπλέξιμο των πιστώσεων. Ο αγρότης καταθέτης φαντάζεται ότι είναι καταθέτης μόνο στο δικό του τραπεζίτη, και φαντάζεται ακόμα, πως, όταν ο τραπεζίτης δανείζει, αυτό το κάνει μονάχα σε γνωστά του πρόσωπα – ιδιώτες. Δεν έχει την παραμικρότερη ιδέα, ότι αυτός ο τραπεζίτης θέτει την κατάθεσή του στη διάθεση ενός λονδρέζου bill – broker πάνω στις επιχειρήσεις του οποίου δεν μπορούν και οι δυο τους να ασκήσουν τον παραμικρότερο έλεγχο». (σελ. 628). Αυτό ακριβώς είναι ο ορισμός της μετάβασης του κοινωνικού πλούτου σε χέρια ιδιωτών που κερδοσκοπούν κάνοντας τζογαρίσματα. Ο Μαρξ αναφέρει 2–3 περιπτώσεις τέτοιων μεσιτών συναλλαγματικών που χρεοκόπησαν αφήνοντας ανοίγματα εκατομμυρίων ενώ το αρχικό τους κεφάλαιο ήταν μερικές

χιλιάδες. Η αύξηση του όγκου των συναλλαγματικών δεν είναι παρά αύξηση του πλασματικού, δηλαδή ανύπαρκτου χρήματος, που υπάρχει μόνο ως προσδοκία κερδοφορίας από δραστηριότητες που ακόμα δεν έχουν ολοκληρωθεί. Οι συναλλαγματικές που διαρκώς αλλάζουν χέρια (από τον παραγωγό πρώτων υλών, το βιομήχανο, τον χονδρέμπορο κτλ.) δεν είναι παρά η ομολογία της στενότητας ρευστού που όμως σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να εμποδίσει τις παραγωγικές και εμπορικές δραστηριότητες. Είναι πλέον θέμα χρόνου το πότε θα αρχίσουν να σκάνε οι συναλλαγματικές και να αρχίσει το ντόμινο της χρεοκοπίας. Η οικονομική κρίση δεν είναι παρά η καθυστέρηση της κύκλωσης ως συνολικό – κοινωνικό προϊόν, είναι δηλαδή η στιγμή που το συνολικό κοινωνικό κεφάλαιο έχει μετατραπεί σε εμπόρευμα αλλά αδυνατεί να πουληθεί λόγω έλλειψης χρήματος. Φυσικά, σε τέτοιες στιγμές η έννοια της Πίστης κλονίζεται, τα δάνεια γίνονται δύσκολα και οι συναλλαγές επί πιστώσει περιορίζονται, αφού η ανοχή και η εμπιστοσύνη εκμηδενίζονται. Βρισκόμαστε μπροστά στο κλείσιμο των επιχειρήσεων, τις μαζικές απολύσεις κτλ. κτλ. την ίδια στιγμή που η κοινωνία βρίθει προϊόντων. Κι αυτή ακριβώς είναι η έννοια της τεχνητής κρίσης, της κρίσης που δημιουργείται από καθαρή αδυναμία του οικονομικού συστήματος και που δεν έχει καμία σχέση με τις αληθινές κρίσεις που προέρχονται μόνο από καταστροφή σοδειάς και γενικότερη έλλειψη παραγωγής από αστάθμητους παράγοντες. Αυτού του είδους οι καπιταλιστικές κρίσεις επαναλαμβάνονταν σαν οικονομικά εμφράγματα από τις αρχές μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αν συνυπολογίσουμε και τον οργανωμένο κερδοσκοπικό μηχανισμό που λειτουργεί παρασιτικά απομυζώντας το χρήμα του πλανήτη και τα συγκεκριμένα συμφέροντα που κερδοσκοπούν από τις κρίσεις και τις επιδιώκουν φτάνουμε μπροστά στην απόλυτη διαστρέβλωση της καπιταλιστικής οικονομίας: «Υπάρχουν πολλοί τέτοιοι μεγάλοι καρχαρίες που θα μπορούσαν να οξύνουν σημαντικά μια στενότητα χρήματος, πουλώντας κρατικά ομόλογα 1 – 2 εκατομμυρίων λιρών στ. και αφαιρώντας έτσι από την αγορά ίσων ποσών τραπεζογραμματίων (και ταυτόχρονα διαθέσιμου δανείσιμου κεφαλαίου). Για να μετατραπεί με μια τέτοια μανούβρα μια στενότητα σε πανικό, θα

αρκούσε η συνεργασία τριών μεγάλων τραπεζών». (σελ. 679 – 680). Ο κύριος Τσάπμεν που μαζί με τον Γκάρνεϋ είχαν τη φήμη Όβερρεντ, σπουδαίο οικονομικό παράγοντα του χρηματοπιστωτικού συστήματος του Λονδίνου εκείνης της εποχής στην ερώτηση: «Μήπως σε σας, τον έμπειρο άνθρωπο στα ζητήματα των μεγάλων επιχειρήσεων της πρωτεύουσάς μας, δεν σας είναι γνωστό ότι υπάρχουν κεφαλαιοκράτες που εκμεταλλεύονται την κρίση αυτή για να βγάζουν τεράστια κέρδη από την καταστροφή εκείνων που πέφτουν θύματα;» απάντησε: «Γι' αυτό δεν μπορεί να υπάρχει αμφιβολία». (σελ. 677). Ο Μαρξ συνοψίζει: «Το πιστωτικό σύστημα, με κέντρο τις δήθεν εθνικές τράπεζες και με γύρω τους τούς μεγάλους δανειστές χρήματος και τοκογλύφους, αποτελεί μια τεράστια συγκεντροποίηση και δίνει σ' αυτή την τάξη των παρασίτων μια μυθική δύναμη, τη δύναμη όχι μόνο να αποδεκατίζει κατά περιόδους τους βιομήχανους κεφαλαιοκράτες, αλλά και να επεμβαίνει με τον πιο επικίνδυνο τρόπο στην πραγματική παραγωγή – και η συμμορία αυτή δεν έχει ιδέα από την παραγωγή και δεν έχει καμιά δουλειά μαζί της». (σελ. 684).

**Καρλ Μαρξ «Το κεφάλαιο» 3^{ος} τόμος, εκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ»
Αθήνα 2009**

Πηγή/φωτογραφίες: Ερανιστής, eranistis.net